

לעילוי נשמת

חנה בת צבי הכהן חיה בת נח
ציפורה בת יצחק

דיונים שאלות ועיונים בפרשה

נח תשע"ז

שנה א

יפיותו של יפת

חכמת אומות העולם – יפיות • בין תורה לחכמות העולם • חכמת
הקודש של התורה – ערכי מוסר ויושר צדק וקדושה • אסתכל
באורייתא וברא עלמא • מגיד דבריו ליעקב • חסד לאומים חטאת • לא
תגנוב מצד ערך הקדושה של הדבר

לקבל מאמרים בקביעות אנא צור קשר העורך צפריר שטרן safstern@yahoo.com

בגמרא - 'רבן שמעון בן גמליאל אומר אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית - ואמר רבי יוחנן מאי טעמא דרבן שמעון בן גמליאל אמר קרא 'יפת אלוקים ליפת וישכון באהלי שם' דבריו של יפת יהיו באהלי שם, ואימא גומר ומגוג, אמר רבי חייא בר אבא היינו טעמא דכתיב 'יפת אלוקים ליפת' יפיותו של יפת יהא באהלי שם' (מגילה ט:).

הגדרה זו 'יפיותו של יפת' מגדירה את כללות הבהל ההשקפה בין התורה אשר ניתנה לבני שם, לבין החכמה אשר נחלו בני יפת, שכל עניינה אינה אלא 'יפיות'.

כי ישנם מצוות כמו כיבוד אב, וכמו לא תגנוב, ומצוות החסד והצדקה, שגם הגויים נוטים לעשותם למען הסדר הטוב, שכדי שלא יחרב העולם מוכרח הדבר שייטיב האדם עם רעהו, ובכדי שלא ירעו ולא ישחיתו אנשים את זולתם צריך העולם 'סדר חברתי', בבחינת 'אלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו' (אבות ג-ב). וכמו כן דרכי הנימוס וחוקי התרבות של הגויים מטרם להשיג חיים נוחים, והנהגה נאה העושה רושם טוב.

אך התורה הקדושה היא עניין שונה לגמרי, התורה אין כוונתה לתת סדר ואירגון לעולם.

'יסוד מצוות התורה היא הקדושה שבהם וכמו שאנו אומרים בברכת כל המצוות - 'אשר קדשנו במצותיו'. וככתוב 'למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים לאלוקיכם' (במדבר טו, מ).

התורה אף אינה 'תרבות של מוסר'. מצוות התורה שירדו מן השמים, אינם מצד תרבות של 'אינטלגנציה' אנושית. התורה באה ללמד את ישראל הנהגה קדושה, וכך נאמרו בפרשת 'קדושים תהיו' מצוות של ואהבת לרעך כמוך, ואיסור רכילות, הידור פני שיבה, ופרט ועוללות. איסור הונאת משקלות. כי כל המצוות שבתורה מטרם היא, 'קדושים תהיו' (ויקרא יט, ב), 'כי עם קדוש אתה לה' אלוקיך' (דברים ז, ו).

אין די שנרגיש כי גניבה הוא ענין שאינו נאה, או שהשבת אבידה היא הנהגה משובחת יפה ותרבותית. צריך יהודי לחוש, את הקדושה של הנהגת התורה והמצוות. כי לגנוב הוא לא רק חסרון באנושיות אלא הוא גם פגם וחילול הקדושה של האיש היהודי. הנהגת 'דרך ארץ' היא הנהגה אנושית יפה ומתקנת, אבל לא לזה ניתנה תורה. 'דרך ארץ קדמה לתורה' - דרך ארץ היא דרך אנושיות שלפני התורה, אולם התורה עצמה באה להוסיף ולתת לישראל הנהגת קודש.

כל המצוות הם הנהגות של קדושה, כל סדר החיים של התורה היא מהלך של הנהגת קודש. גם מצוות שכליות ומוסריות יש בהם קדושה, גם מצוות חסד והטבה וגם הנהגת יושר וצדק הנהגות קודש הם, המרוממים את האדם למעלת קדושה, לרוממות, ולהרגשות נעלות ומקודשות.

אומות העולם אינם מסוגלים להבין זאת, הם יכולים להבין מצוה רק מצד החכמה שבה, או מצד הסדר שבה. אולם להרגשת הקדושה לא זכו כיון שלא ניתנה להם תורה, תורת ה' מן השמים. וכדכתיב 'מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל, לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום' (תהילים קמז, כ).

ישנו הבדל עצום בין תורה למדע, בין חכמת התורה לחכמות העולם. נוסף על מה שהתורה היא חכמת קודש, חכמת הקב"ה. שכן זה גם סוג אחר לגמרי של חכמה, התורה היא חכמה נעלה מושגים עילאיים אלוקיים. כולה שרשים של ערכי קודש עצמיים ומוחלטים. לעומת זאת כל המדעים אינם עקרונות, כי אם ידיעות בעלמא. כל החכמות שבעולם אינם ערכים, אלא כלי שימוש. כל חכמת העולם הינה מכשיר כיצד להסתדר עם העולם. כיצד יהיה העולם משוכלל ומסודר, טוב ונוח לחיות בו. אבל התורה היא חכמה עליונה, היא שקובעת את הדרך האמיתית כיצד ראוי ונכון שינהג האדם. האדם נברא כדי לשרת את התורה, ואילו חכמת העולם מטרתה כדי לשרת את האדם.

כל המדע והחכמה שבעולם, באים לספר את המציאות הקיימת. או מתארים סיבות ופעולות ותהליכים. או מבארים כיצד מתרחש דבר זה, כתוצאה מזה מתרחש זה. הרכב החומרים, התנהגות החומרים, פעולות שונות בהתחבר חמרים שונים והשפעות שונות. הכל הכרת המציאות. כל המדעים הם תורת המציאות, מה פועל ואיך פועל. ומטרת ויעד כל אלו החכמות, הוא כיצד להתנהג עם המציאות. כיצד להשתמש בה, כיצד להתמודד עם המציאות הנלמדת בחכמות הללו. וכיצד ניתן להפיק תועלת מכך. איזה תרופה אפשר לפתח מחמרים אלו. איזה מכשיר חדש אפשר להמציא ולהקל על החיים. סופו של דבר, כל המדע והחכמה שבעולם, העסק בהם הוא עסק תועלתי וכדאי, לתועלת עצמית ורווח אישי.

ואפילו חכמת המוסר והמשפט שבעולם, וחוקי החברה והכלכלה. הם רק תורות של שירות, הנחוצות לבריות כדי להתקיים כחברה שאפשר ונוח לחיות בה. וכן נימוסים ותרבות הם עצות וחכמות שמושיות, כמה שיהיה תועלת מהם ויפיקו מהם סדר ונוחות.

ואמנם גם לומדי התורה נזקקים לפעמים לידיעות מענייני החכמה, כמסייעים ללימוד התורה ולגבי קביעת ההלכה בענייני המציאות הרבים, וכן כשצריך יופי כמו בכתיבת הספרים, ועל זה נאמר 'וישכון באהלי שם', שחכמת היופי של יפת תשכון ותבוא לשימוש באהלי שם.

חכמת הקודש של התורה - ערכי מוסר ויושר צדק וקדושה

אבל התורה הקדושה לא באה לומר כל אלו. התורה אינה באה לספר על המציאות, התורה לא באה לספר היסטוריה. והתורה גם לא באה להדריך כיצד יהיה נוח ונעים בעולם. אלא התורה באה לומר מה האמת, כיצד צריך האדם להתנהג. התורה היא תורה של ערכי קודש, מצוות חוקים ומשפטים. תורה שמלמדת כיצד 'ראוי' להיות. לא מה קיים, אלא מה נכון שיהיה. וזה כל התורה, ערכים קדושים ומקודשים. מה ראוי לעשות - מה טוב, ומה רע, מה צדק, ומה הגון. ומה טהור, ומה קדוש.

כל הדרכים הטובים שהתורה מלמדת, קדושה, הגינות, עדינות, טהרה, יושר, צדק, אמת, כל הדברים הללו אין מטרתם כדי שיהיה נוח, כי אם שכך הוא אמיתת הדבר. זוהי האמת כערך עליון. העקרונות הללו הם מציאויות מוחלטות. לא מחמת שנעים ונה וטוב על הלב שיתנהג כך העולם. רק כי זה חשוב וראוי שינהגו כן.

אסתכל באורייתא וברא עלמא

התורה קובעת היאך הם פני הדברים באמיתתם ובשרשם, מה קדוש בעצם ומה משוקף מחמת מהותו. איזו פעולה היא מצוה מעצם הווייתה, ומה הוא איסור מחמת מהותו. כאשר

התורה אומרת לא תגנוב, אין האיסור רק מחמת חורבן העולם שישתרר כתוצאה מכך. אלא גניבה היא רע מעצם מהותה. גניבה היא דבר עוולה במהותה, בקביעה שמיימית נצחית ומוחלטת.

ואמנם אמת הדבר, שהנהגה על פי התורה. היא גם נועם וטובה לפי מציאות העולם. אך זאת, לא משום שהתורה הותאמה למידות העולם, ונבנתה על פיו. אלא להיפך, העולם נברא לפי המידות של התורה, ומשום כך, אם ילכו בדרך התורה, גם העולם יהיה נוח ומשוכלל. וגם זה כלול במאמרם 'אסתכל באורייתא וברא עלמא' (הקדמת הזוהר). שהעולם נברא באופן כזה, שאם ילכו בו על פי התורה יהיה העולם מתוקן. ובאם לאו, יהיה משובש. אך לא מקור התורה הוא העולם. אלא התורה היא 'יסוד היסודות ועמוד החכמות'. ולכן לתורה יש את שני המעלות שהיא גם תורה וגם חכמה. היא גם תורה נצחית ואמיתית, אך היא גם מתאימה לתיקון וסדר העולם. דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום (משלי ג).

לדוגמא, מידת החסד הוא דבר נעלה מחמת עצמו. ועל כן ברא הקב"ה 'עולם חסד יבנה'. שהעולם יהיה, עולם מתוקן עם חסד, ובלי זה יהיה משובש. וכן הערך השלילי של 'לא תגנוב'. בהיות שהגניבה היא דבר מקולקל במהותו. וכיון שהעולם נברא על פי זה, אכן העולם יהיה מקולקל אם לא ישמרו על לא תגנוב. וכן הדבר בכל מצוות התורה.

אין משפטי התורה ערכים יחסיים המשתנים לפי מצב הבריאה. אלא זוהי חכמה של אמיתות צדק ועקרונות מוסר קבועות ונצחיות - 'תורות אמת'. אין החוקים ישרים משום שהעולם יהיה יפה בכך, אין המצוות טובים, משום שכך יאה להם מן הבריות. אלא הם ישרים וטובים, משום שהם בעצם ישרים וטובים.

אבל חכמת העולם אינה ערך עצמי, וכל כולה רק חכמה של נוחות. כיצד ניתן יהיה ליהנות מן העולם באופן הנוח על הצד הטוב ביותר. ועל כן חכמת האומות היא 'חכמת ארץ'. אבל חכמת התורה היא 'חכמת שמים', לא המציאות העולמית היא מקור החכמה. כי אם ערכי הקדושה השמימיים, הם תוכנה של התורה.

ועל כן נאמר על התורה - 'עלית למרום שבית שבי' (תהילים סח). כי מאחר שמקומה המקורי של התורה היא בשמים, על כן הורדתה לארץ היא במידה מסויימת בבחינת שבי עבודה, כביכול היא שבויה בארץ לא לה.

מגיד דבריו ליעקב

ועל זה אמר דוד - 'מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל, לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום' (תהילים קמז, כ). אי ידיעה של הגויים בתורה, אינה רק חסרון במה שלא שמעו את דבר התורה, ואילו ישמעו כבר ידעו, אלא שאין שייך שידעו אותם. אין להם כל אפשרות להבין תורה. גם אם יאמרו להם את מה שכתוב בתורה, גם אז יהיו 'בל ידעום'. ואף על פי שיש בהם חכמים גדולים מביני חוק ומדע. אבל תורה, אי אפשר שישגיגו. כי כאמור קיים הבדל יסודי בין תורה שהיא חכמת ה' לשאר החכמות שבעולם. התורה היא סוג אחר של חכמה. גויים לא זכו למתנה זו של קניין התורה. אין לבם מסוגל לקלוט, שקיים מוסר שמיימי מוחלט. כל המוסר של הגוי הוא רק מוסר של נוחיות וקיומיות.

והוא עומק כוונת חז"ל במאמרם 'חכמה בגויים תאמין.. תורה בגויים אל תאמין' (איכ"ר ב-ז). כי אומות העולם יכולים להבין מצוה מצד החכמה שבה, או מצד הסדר שבה. אבל תורה בגויים אל תאמין כי לגוי אין שייכות לקדושת התורה, ואין מסוגל להבין את רגש הקדושה שבמצווה. מי שאינו שייך לקדושת ישראל אינו יכול להשיג את פנימיות המצווה, את הקדושה שיש בהנהגה כזו.

ואף מה שנקרא 'מצפון' אין להם בזה אלא הרגשה שטחית וקלושה, ואין שולט בלבם אלא חכמת תיקון העולם ויישובו, והוא רגש של כדאיות ונוחות.

חסד לאומיים חטאת

ואמרו בגמרא - 'וחסד לאומיים חטאת (משלי יד, לד) כל חסד שאוה"ע עושים חטא הוא להם שאין עושים אלא לעצמם'. (בבא בתרא י: ע"ש). 'כל טיבו דעבדין עממיא עו"ג לגרמייהו עבדין' (עיין ספר התניא לקוטי אמרים פרק א). שאף הטוב שעושים האומות, הכל לעצמם הם עושים. דהיינו שאפילו החסד והמשפט שעושים הגויים, הוא רק עבור עצמם ונוחיותם, כי עושים חישוב שלבסוף הם ירוויחו מכך שיהיה עולמם מתוקן ומשוכלל ויתנהל בסדר ואוירה נוחה. ומשום כך נחשב לחטא, כי הכל סובב בסופו של דבר עבור הנאת עצמם, ואין להם בזה שום משמעות של ערך נעלה וקדושה.

אבל בישראל חסד שעושים, הוא בבחינה גבוהה ונעלית לאין ערוך, הצדק נעשה כי כך נכון וראוי בעצם. כאשר נעשה צדק בישראל, מתבצע כאן ערך מרומם ונשגב, כי קדוש ונעלה לעשות כן.

לא תגנוב מצד ערך הקדושה של הדבר

וזהו הטעם שהתורה דיברה על הדברים הפשוטים של לא תגנוב ולא תרצח. כי התורה לא באה לומר עצות טובות, התורה אינה מקבץ עצות טובות איך להתנהג עם העולם. ה'לא תגנוב' של התורה אינו ה'לא תגנוב' של הגוי. רק זה ערך 'לא תגנוב' מצד הקדושה שבו, וכן כל המצוות. ה'לא תגנוב' של הגוי הוא מפני 'תיקון העולם', שאם זה יגנוב וזה יגנוב, יחרב העולם ו'איש את רעהו חיים בלעו', אבל הלא תגנוב של התורה הוא מחמת שהוא עוול בעצם.

ומחמת כן אסור אפילו לגנוב על מנת לשלם כפל (בבא מציעא סא:), ואם כל האיסור היה מחמת הפסד של הזולת ותיקון העולם, הרי במקרה זה היה עדיף להתיר. אבל כיון שזה עוול ופחיתות בעצם, הרי עצם הלקיחה מהשני זה כבר עוון ופגם. ועיין מה שכתב ביד רמ"ה על מה שאמרו בגמרא על איוב 'מלמד שהיה גוזל שדה מיתומים ומשביחה ומחזירה להן' (ב"ב טז.), וקרא אותו הכתוב ירא אלוקים וסר מרע. והקשה ביד רמ"ה מהא דאסור לגנוב על מנת להשביח. ותירץ דאזיל לפי מ"ד שאיוב היה גוי, כי רק לישראל אסור לגנוב על מנת להשביח. והדברים נפלאים לפי מה שכתבנו, כי לעכו"ם שכל האיסור הוא רק משום אמצעי סדר ומחמת הנוחיות, להם לא נאסר באופן כזה. רק לישראל אסור אפילו באופן זה, כי לא תגנוב של התורה, הוא מחמת העוול בעצם.

הנהגה נכונה כדי לקיים את העולם, היא מידת דרך ארץ, דרך ארץ שקדמה לתורה. אבל התורה היא הרבה למעלה מזה.

עם ישראל, משיגים ומבינים את ידיעות התורה בעצמותם ובקדושתם. הקב"ה פתח את ליבנו בתורתו, לב מבין ומרגיש ברגשות קדושה. ומני אז יש בלבינו כח להשיג את הדברים, יש לשכלינו תפיסה בעומק התורה חכמת אלוקים ודעת ה'.

נילקט מהספר 'בן מלך' מהרב מינצברג שליט"א